

- KESKINEN, SUVI & SEIKKULA, MINNA. 2015. *Käänteisrasismin mahdottomuus*. <https://raster.fi/2015/10/27/kaanteisrasismin-mahdottomuus/> (Lainattu 15.2.2023.)
- MILLS, C. WRIGHT. 1959. *Sociological Imagination*. Oxford: Oxford UP.
- PARIKKA, VALTTERI. 2022. "Liian turvallinen tila?" Helsingin Sanomat 29.10.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009132798.html> (Lainattu 22.2.2023.)
- RICHMOND, MICHAEL & CHARNLEY, ALEX. 2022. *Fractured. Race, Class, Gender and the Hatred of Identity Politics*. Lontoo: Pluto Press.
- SARESMA, TUIJA. 2014. "Sukupuolipopulismi ja maskulinistinen standpoint-empirismi." *Sukupuolentutkimus* 27(2): 46–51.
- TÁIWÒ, O. OLÚFÉMI. 2022. *Elite Capture. How the Powerful Took Over Identity Politics (And Everything Else)*. Lontoo: Pluto Press.
- TOIVONEN, HILMA. 2020. "Luennoilla kuulee rasistista kieltä" – Joukko opiskelijoita kyllästyi yliopiston syrjivään kulttuuriin ja perusti opiskelijajärjestö Students of Colourin." *Yle* 13.1.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11142191> (Lainattu 15.2.2023.)
- TONTTI, JARKKO. 2022. *Tarkoituksista ja keinoista*. Helsinki: Docendo.
- TRUTH, SOJOURNER. 1851. Speech Entitled "Ain't I a Woman?". Delivered at the 1851 Women's Convention in Akron, Ohio. https://thehermitage.com/wp-content/uploads/2016/02/Sojourner-Truth_Aint-I-a-Woman_1851.pdf (Lainattu 23.2.2023.)
- TRUX, MARJA-LIISA. 2010. *No Zoo: Ethnic Civility and Its Cultural Regulation among the Staff of a Finnish High-Tech Company*. Väitöskirja. Helsinki School of Economics.
- UKKOLA, SANNA. 2022. "Näin woke-hulluus tunkeutui yliopistoihin – käyttämistä, ilmiantoja ja pelkääviä opettajia." *Iltalehti* 28.10.2022. https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/ffacf2d1-7150-4aee-a120-18b74a68f95a?fbclid=IwAR055wLdtP9YyXghoMtm5_b0PNvEbh0CSWALL98NmGtn9Tnd131viiAaA&fs=e&s=cl (Lainattu 22.2.2023.)
- WANG, JACKIE. 2012. *Against Innocence. Race, Gender, and the Politics of Safety*. <https://www.liesjournal.net/volume1-10-againstinnocence.html> (Lainattu 23.2.2023.)

Ymmärtämättömyyden ongelma

Risto Eräsaari

Sosiologian päätoimittaja ja toimitussihteeri erehtyivät pääkirjoituksessaan (3/22) varomatomaan symptomaattiseen luentaan sanoessaan että (yleisen ja erityisen) eronteon hapertumisen ja (tapahtumien) näkyväistymisen vuoksi aikaamme "tuntuu myös hyvin sosiologiselta". Miten luenta pitäisi tulkita? Toivotaanko, että siinä avautuu nykysosiologian laboratorio, siedetty tai sietämätön kirkas todellisuus vaiko jokin fantastinen feature? Mitä "sosiologiselta tuntuva" oikeastaan tarkoittaa? Avoimessa yliopistossa opiskeleva kauneustuotteiden myyjä saattaisi sanoa ajan tuntuvan hyvin kosmetologiselta, politiikan vaikeuksiin tuskastuneet kansalaiset puolestaan talouden mykkien pakkojen sanelemalta ekonomismilta ja Kristuksen itsensä alistamisesta ihmiskunnan tasolle ja toisesta tulemisesta puhuva Aki Ollikainen (2022) saattaisi nimittää aikaamme teologiseksi. Varmuuskien pauhu patistaa pintaan totuuksia ilman ymmärrysponnisteluihin vaivautuneen tulkinnan hillikkeitä. Tällaista pidetään "demokraattisena". Tällaisen arkisen lähestymistavan, vaikkapa Annie Ernaux'n kuvaaman arjen, kutsuminen sosiologiseksi loukkaa sekä sosiologiaa että arkea.

Eronteen ja näkyväistymisen problematiikkaa olisi helppo lisävalaista oli metodina sitten ymmärtäminen, välitön havaitseminen tai latourilainen totuuden valmistaminen. Luultavasti lopputulos jäisi joka tapauksessa hiukan hämäräksi, koska kyseessä on pikemminkin katse ja ajattelutapa kuin muoto tai tulos. Niinpä jäisi epäselvyys sen suhteen, onko tämä ilmiö, asia tai tapahtuma leimahdus, kippaus, murtuma vai jonkinlainen schumpeteriläinen atavistinen regressio.

Pohdin tässä keskustelunavauksessa ymmärtämistä, vaikei havaintoa ymmärtämättömydeksi huomattu eikä oikeastaan voitukaan kutsua. Pääkirjoituksessahan painotettiin vuorovaikutuksesta kehkeytyvän ymmärryksen muuttavan yksilöä itseään sekä kosketuksissa olemisen edistävän asioiden muokkaantumisesta. Ymmärtämättömydeksi sitä kuitenkin pitäisi oikeastaan kutsua, sillä hapertuminen ja muokkaantuminen yhtä hyvin kuin myös leimahtaminen ja kippaaminen värisevät ymmärtämättömyyden hälveominaisuuksille ominaista avuttomuutta.

Ymmärtämättömyyden sosiaalisuus on sitä, ettemme ole yksin mutta myös sitä, ettemme saa kadottaa itseämme. Jos menetämme muokkaantumiskosketuksen ja kadotamme itsemme, ymmärtämättömyyttämme, tulemme vain typerästi toistamaan toisen sanomisia ja toisia esityksiä, linkittymisiä toisiin ilmiöihin ja matkittuihin myytteihin. Olemme varmaankin samaa mieltä siitä, että raunioitumisen tilassa odottamattomat elementit valpastuttavat äärimmilleen mielen, kieli päästetään puhkaisemaan sanoihin reikiä, jotta nähdään mitä on tekeillä sekä intellektuaalinen impulsiivisuus latistetaan moittimaan keskustelijoita ambiguiteetin unohtamisesta.

Ihmissuhteisiin ei kuulu ymmärtämättömyyden syvät vedet, vaan asioiden ja ihmisten tunnetavuus. Siinä rohkaistaan ja lohdutetaan hienotunteeseen välinpitämättömyyteen. Puhutaan vakaalle kolmetoistavuotiaalle pojalle, jolle sanotaan, että jonain päivänä ”sinä teet vielä jotakin”. Mutta ihmisyhteyden kuuluu myös kyky keskustella omaan alaan ja näkemykseen tukeutumisen mahdollisuuksien leimahtamisesta sekä odotusten kuitumisen aiheuttamasta ilmapiiristä. Samalla ymmärtämättömyyttä tarvitaan todellisuuden ja olemisen suojaoreksi varjelemaan vaarallisilta syvyyksiltä, varoittamaan salakavalista seuralaisista, ja niin edelleen, mutta se ei oikein voi estää haavoittumisen aiheuttamaa piinaa, pahoin-

voinnin aiheuttamaa kaunaa tai yleiskatsauksettomuuden tuottamaa rakenteellista luottamattomuuskierrettä.

Ymmärtämättömyys vaikuttaa niihin erityisiin muotoihin, joihin voi siirtää neuvottomuutensa, joilla voi rauhoittaa odottamattomat elementit sekä tehdä tyhjäksi vanhat merkitykset, mutta se voi myös antaa ymmärryssysäyksen. Vaikei löydä oikeita sanoja, voi päästä eroon vääristä. Tähän ei voi jäädä, vaan on lähdeävä liikkeelle ja kuljettava eteenpäin. Ei ole mitään, millä ymmärtämättömyys voidaan poistaa päiväjärjestyksestä ja paljolti kieleen ja tyliin tihentyvän ymmärryksen voi oikeastaan täsmentää vain rajatun tai rajoitetun ymmärtämättömyyden mielessä.

Populaarirealismen tyhjiys ja ymmärtämättömyyteen kuuluva kyvyttömyys lääkitä elämisen nälkää houkuttelee poeettiseen vakavuuteen, siihen, että jokaisella on tästä lähtien ”tämänsä”, johon hän on sidottu ja josta hän pitää kiinni tai johon kuuluu kyllän ja ein kaksoisittovuus ilman, että tätä murretaan auki vastakkaisuudeksi, joiden avulla ymmärtämättömyys sirotellaan kaikkialle maailmaan pahuuden ja hyvyden tai maailmallisen sokeuden ja oman uskollisuuden vastakkaisuuksina. Arkikielessä ymmärtämättömyys miltei poikkeuksetta viittaa johonkin epänormaaliin, johonkin jota ei arvosteta tai joka nähdään tavalla tai toisella vajavaiseksi aina älyttömyyteen, naurettavuuteen ja narrimaisuuteen asti, mutta tietämättömyyteen tai hämäryyteen viitattaessa se sävytyy käsittämisen kyvyn puutteeksi. Koska ymmärtämättömyys ei erityisemmin säteile eikä kerro, mitä on tapahtunut, eikä siinä voi viipyillä, sen ymmärtäjä saattaa ”yrittää nähdä suljetuin silmin”, kuten Godardin kerrotaan todenneen.

Ymmärtämättömyydellä ei leikitä, siitä ei sovi tehdä pilaa, ymmärtämätöntä ei kuulu häväistä tai halventaa. Ymmärtämättömyyden kirjo ulottuu kielen ymmärtämättömyydestä aina teologiseen

armoon, jossa riittää, että äärettömästi tuntee vain sen minkä ”äärellinen” voi tuntea. Siksi sen vastafiguuri on varmuudenkin edelle menevä vakavuus. Mutta kuinka kauan vakavuus voidaan ottaa vakavasti? Milloin on sallittava pelkän epäilyn edelle pystyvä ymmärtämättömyys ja milloin taas varottava kaiken tiedon peittävää yliharkitsemuutta? Eihän vakavuudessa vielä ole esimerkiksi varmuudesta tai turvallisuudesta tavoitettavaa synteispyrkimystä tai kielen kautta saavutettavaa tietoisuuden muutosta. Vaikka sosiologiaa voi pitää ymmärtämättömyyden ymmärtämisen perillisenä, se on ehkä pikemminkin pehmentänyt tai hidastanut ymmärtämättömyyden vaikutuksia kuin esittänyt uusia kysymyksiä sen avaamiseksi. Ehkä on viisastuttu valistuksen relatiivisesta ymmärtämättömyydestä, mutta samalla osattu varoa filosofista syväymmärtämättömyyttä sekä moninaisia sisäisyyden psykoopuneuvoja ja -työkaluja. Eihän ymmärtämättömyys ole mikään toiminnan väyliä aukova prolatiivi tai varmuuden astetta osoittava adverbii.

Friedrich Schlegelin (1971) kirjoituksessa *Über die Unverständlichkeit* (1800) väitetään että ymmärtämättömyys ei ole ymmärtämättömyyden syy, että se on aina suhteellista ja että sen avulla lisätään ymmärrystä. Schlegel ei luottanut valistukseen, vaikka eli sen keskellä. Joku voisi Schlegelin ajatukseen tukeutuen intoutua yleistämään, että voidakseen oppia, tulisi ymmärtää asioita, joita ei ymmärrä kuitenkaan menemättä niin pitkälle, että ymmärryksen ymmärtämättömyyttä mieltäisi elämän kermaksi ja kaiken muun leimaisi mitättömäksi. Itse asiassa Schlegel neuvoo kohtaamaan vastakohtaisten ajatusten yhtäaikaisen jännitteisen ja petollisen vaihtelun loputtoman täyteen eräänlaisella sympatiafilosofialla ja laaja-alaisella ironialla, joka poikkeaa ratkaisevasti synkästä nurkkaan jäävästä protoironiasta. Kullakin ihmisellä on oma ironiansa ja kukin ymmärtää ironiseksi sen, mitä hän haluaa ymmärtää. Näin ymmärtämättömyyttä voi pitää efektiivise-

nä – joskaan ei erityisen produktiivisena – tapana pitää ymmärtämättömyyttä elossa pohdinnan ja harkinnan avulla. Sillä on runollinen kielioppi: kyky koskettaa asioita mutta jättää ne koskemattomiksi. Hiukan sama asia kuin itseajattelua muistuttavaa, esitetyn ja esittävän yhteyttä availeva *Reflexion in sich selbst* Hegelin hengen fenomenologiassa. Sille ei ole mitään tyyli-innovaatioon tai uuteen lukijuuteen opastavaa seremoniaa, mutta ei se toisaalta ole kepeä letkautuskaan. Ymmärtämättömyydellä ei edes pyritä kurkottamaan yksinkertaisuuteen tai alkuperäisyyteen. Samalla totuutta ei anna mikään substanssi vaan objektiivisuuden radikalismillaan särkevä subjekti, jonka suoja-kuoreksi todellisuus tietyllä tavalla avautuu.

Kun ymmärtämättömyydestä jätetään pois symptomaattinen profetointi, tietoisesti lievennetään jännitteistä vaihtelua sekä aavistamatonta kohtaan tunnettua pelkoa, eikä entiseen tapaan törmäytetä ajattelun kielirekistereitä ja elämän piirittansseja keskenään, siitä tulee jotain, joka miltei salonkikelpoisesti voidaan asettaa vakavuuden rinnalle. Samalla kuitenkin ironian elementtejä imaistaan filosofisen ja kenties myös sosiologisen järjen turvaksi ja suojaksi. Ehkä tieteen uskottavuutta näin myös varjellaan uhriutumisel- ta. Tietynlainen salamointi sallitaan ajattelussa, sattumat tulevat välittömästi ymmärrettäviksi ja ne myös hyväksytään vakavuuden oppikudelmien piiriin. Tietysti samalla luodaan *Ernstfall*, vakavaa tapaus, hätä, odottamattomuus, vaikea tilanne. Sen luennassa kilpailevat sosiaalitieteen diagnoosit, ymmärtämättömyyden tunkeilevasti torjuva kuvittelukyky ja taustaoletuksistaan irti rimpuileva hidas journalismi. Siihen on hankala puuttua, yhteisyys torjuu sen sitkeydellä ja muuttumattomuudella, on miltei mahdotonta nähdä eri ajatusten yhteyttä toisiinsa ja tiivistää moninaisuutta. Toisaalta on pakko myöntää, että kaikkea kieltämistä ja ymmärtämistä edellyttää ymmärtäminen, joka voi olla sekä oikeanlaista että virheellistä. Tämä houkuttelee esiprosessoin-

tiin, siihen että vakavuuden alku löydetään itsestä, vältetään takaperoinen nykyistäminen ja yritetään löytää asioiden yhteydet nykyisyyden tuottamisessa, ei niiden esittämisessä.

Vastakohtaisuuksien jännitteiden vaihtelu kaksoissidoksineen ja siirtymätaakkoineen on iso soppa: ilmiöiden leimahdusten ja haittojen kippaamisen keskeltä löytyy sekä haavehöttöä että haavoittumistahmaa. Pari vuosikymmentä sitten ilmestynyt Malcolm Gladwellin *Tipping Point* (Leimahduspiste, 2007) on prikulleen tuota ”sosiologiselta tuntuva”. Rikokset, muodit, tavat, tuotteet, elämäntyylit epidemisoituvat leimahduksiksi. Samaa termiä käytetään nykyään yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa, mutta siten, että leimahduksen nurja puoli on kääntynyt esiin. Leimahduskohdasta on tullut kippauskohta ja esimerkiksi Eva Illouzin negatiivisten suhteiden sosiologian sosiaalisesta samalla jotakin jota tämä ei oikein itsekään osaa luonnehtia. Sama sana viittaa sekä ilmaantumiseen ja tuottamiseen että käännekohtaan ja poistamiseen. Hyvin sosiologista? Käteeni sattui näköispainos vuosisadan alussa suomennetusta Voltairen *Sallimuksesta*, jossa asioita ilman muodikkaita käännöksiä luonnehdittiin ”substanssin ja accidenssin, abstraktin ja konkreettisen olemisen sekä monadisen ja pre-tabiilin harmoniaksi”.

Jännitteisyyden ilmaiseminen oikukkaan populismin, egoistisen itsekorostuksen sekä algoritmeilla vahvistetun erityisyyden ja singulaarisuuden huomion ja herruuden muodoilla, josta Jürgen Habermas (2022) on puhunut viime vuonna julkaisemassaan uudessa julkisuuden rakennemuutosta (nyt sen täydellistä pirstaloitumista) käsittelevässä kirjassa, on tyypillistä aikalaishämmennystä. Pian joku taas keksii sanan, jolla siitä tehdään johonkin tarinaan sopiva käännekohta. Ymmärtämättömyyttä on rajattu eriytetyksi alueeksi, objektiiviseksi yleiskatsauksettomuudeksi, ennalta-arvaamattomaksi satunnaisuudeksi ja ar-

vaamattomaksi välinpitämättömyydeksi. Kukapa ei tavoittelisi tukevaa maaperää jalkojen alle, jotta ympärillä olisi edes joitakin keskipisteitä vaikkei niillä olisikaan kehiiä.

Keskusteluissa vilahtaa ohjelmallisiin vastakkaisuuksiin kiinnitettyjä agendoja. Yhdellä puolella on vapauden leimahdusten sekä eteenpäin suuntautuneiden voimien näköala, joihin tartutaan, joilla on leviämisaikutuksensa ja oma muutosperspektiivinsä, jolla ruokitaa *investointeja* ja jota ruokitaa *informaatiolla*. Sen toisella puolella näyttää olevan perustavina elementteinä olleiden toimintamallien kippaaminen, joka puolestaan heijastelee aikaa, jossa vanhoista malleista on päästävä eroon ja jossa puhutaan *divestoinneista* ja *susformaatiosta*. Kumman näkemiseen halutaan vapautua? Kumman selkään on kiivettävä? Vaikka se tunnettaisiin, ymmärrettäisiinkö sen ajatusta?

Epäselvyys tuntuu vapauttaneen minussa (Eräsaari 2022) ketteryyden ja vakauden menetysten valpastuttaman mielen, joka retriitteihin ja järkkymättömään mielentyyneyteen hakeutumatta välittää kuin välittääkin ymmärtämättömyydestä. Yksikään täyspäinen ei ole ikinä yrittänyt kehitellä ymmärtämättömyyden hallintamekanismia tai kaikkeuden kokonaisuuden yliasiantuntemusta. Silti taidetaan usein olla tekemisissä kaikkivoipaisuuteen ohjaavan tietämisen oletetun ylivoiman ajatuksen kanssa. Sen taustaoletuksiin tukeutuen – takakautta – ohjataan keskusteluja ja kaavailuja. Tuntuu hölmöläiseltä ehdottaa, että ymmärtämättömyys kytkee ihmiset päälle, kaivaa esiin väliaikaisuutta pelkäämättömän tekijyyden, keksii uusia tiloja, opettaa karttamaan pölyisiä datoja, patistaa epäilemään todisteita ja vaivihkaa näkee monimutkaisuuden ymmärtämättömyyden mahdollisuuden. Ehkä ymmärtämättömyyttä voi parhaiten käsitellä, kun sitä ei aseteta tehtäväksi, sitä kohtaan ei tunneta haikeutta eikä valvota, miten se määritellään oikein. Ehkä tärkeintä on

pitää ymmärtämättömyys auki tai raollaan. Näin voisimme pitää tietoisuushalkeamia käsittelevän puhujaposition.

Kirjallisuus

ERÄSAARI, RISTO. 2022. *Piiritanssi*, ks. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-978-952-94-6912-3>

GLADWELL, MALCOLM. 2007. *Leimahduspiste*. Helsinki: Ajatus.

HABERMAS, JÜRGEN. 2022. *Ein neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit und die deliberative Politik*. Berlin: Suhrkamp.

OLLIKAINEN, AKI. 2022. *Kristuksen toinen tuleminen*. Helsinki: Siltala.

SCHLEGEL, FRIEDRICH. 1971. *Kritische Schriften*. Toim. Wolfdiétrich Rasch. München.